

Філософське осмислення освіти в контексті постгуманізму: проблематика автономії, розвиток критичного мислення та формування моральної відповідальності

Юрій С. Кравцов ¹ ● Тетяна В. Кондратюк-Антонова ^{2*} ●
Оксана М. Чебан ³

¹ Дніпровський державний технічний університет (Україна). Професор кафедри соціально-психологічних і гуманітарних наук, д-р. філос. наук, професор.

² Київський інститут Національної гвардії України (Україна). Професор кафедри соціально-гуманітарних та правових дисциплін, канд. філос. наук, доцент.

³ Одеський державний аграрний університет (Україна). Завідувач кафедри суспільно-гуманітарних наук, канд. філос. наук, доцент.

* Автор-кореспондент, e-mail: ktfilosof@gmail.com

СТАТТЯ

АНОТАЦІЯ

Дослідницька

DOI:

[10.70651/3041-248X/2025.9.09](https://doi.org/10.70651/3041-248X/2025.9.09)

Авторське право

© 2025 авторів

Цей твір

ліцензовано на умовах Ліцензії Creative Commons «Із Зазначенням Авторства – Некомерційна 4.0 Міжнародна» (CC BY-NC 4.0).

Стаття стосується дослідження філософських аспектів освіти постгуманістичної доби, окрема увага приділена викликам, що стосуються автономії індивідуального вибору, моральної відповідальності та можливості критично мислити. Актуальність запропонованої теми зумовлена стрімкими темпами поширення цифровізації, застосуванням можливостей штучного інтелекту в освіті та глобалізацією інформаційних процесів, що радикально трансформують традиційні освітні парадигми й ставлять під сумнів класичні гуманістичні уявлення про людину, її свободу та моральну свідомість. Застосовано міждисциплінарний підхід до розгляду постгуманізму як філософського світогляду, в межах якого відбувається деконструкція антропоцентризму, а в освіті інтегруються людські, технологічні та екологічні виміри. Проаналізовано ті основні постгуманістичні концепти, що безпосередньо впливають на філософію освіти – деконструкцію антропоцентризму, розширену суб'єктність, переосмислення етики та технологічне посередництво знання. Підтверджено, що під час взаємодії людини з алгоритмами, традиційне уявлення про автономію трансформується і проходить шлях від суверенної до реляційної та розподіленої. Досліджено, як змінюється критичне мислення під впливом алгоритмізованих інформаційних процесів, а також запропоновано нові дидактичні формати для того, щоб сформувати необхідні компетентності у безпосередніх учасників модернізованого освітнього процесу. Окрема увага стосується моральної відповідальності, що позиціонується як індивідуальний і колективний феномен, для реалізації якого необхідна одночасна етична рефлексія, прозорі алгоритмічні рішення та взаємодія усіх учасників навчального середовища. Визначено філософсько-освітні орієнтири, що можуть забезпечити гармонічне поєднання технологічного розвитку з гуманістичними цінностями людства – етичне передбачення, принцип технологічного гуманізму, партисипативність, міждисциплінарність і прозорість процесів. Продемонстровано необхідність поєднання автономії, критичного мислення і моральної відповідальності з технологічними інноваціями в умовах постгуманізму, щоб забезпечити адекватну підготовку суб'єктів, які б вільно орієнтувалися у тонкощах інформаційних екосистем, якісно використовували корисні для суспільства технології, зберігали фундаментальні гуманістичні цінності як основу розвитку сучасної цивілізації.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

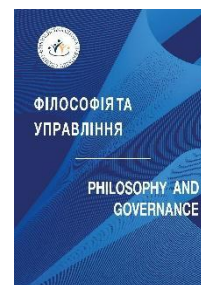
постгуманізм, філософія освіти, автономія, критичне мислення, моральна відповідальність.

e-ISSN 3041-248X

Philosophy and Governance

<https://www.eu-scientists.com/index.php/fag>

Philosophical Reflection on Education in the Context of Post-Humanism: Issues of Autonomy, the Development of Critical Thinking, and the Formation of Moral Responsibility

Yuriy Kravtsov ¹ ● Tetyana Kondratyuk-Antonova ^{2*} ● Oksana Cheban ³

¹ Dniprovsky State Technical University (Ukraine). Professor at the Department of Social, Psychological and Humanitarian Sciences, Doctor of Science (Philosophy), Professor.

² Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine (Ukraine). Professor at the Department of Social, Humanitarian and Legal Disciplines, PhD in Philosophy, Associate Professor.

³ Odesa State Agrarian University (Ukraine). Head of the Department of Social Sciences and Humanities, PhD in Philosophy, Associate Professor.

* **Corresponding Author**, e-mail: ktfilosof@gmail.com

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Research Article

DOI:

[10.70651/3041-248X/2025.9.09](https://doi.org/10.70651/3041-248X/2025.9.09)

Copyright © 2025
by authors

This is an open access journal and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution—NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0)

The article deals with the study of the philosophical aspects of education in the posthumanism era, with special attention paid to the challenges related to the autonomy of individual choice, moral responsibility and the ability to think critically. The relevance of the proposed topic is due to the rapid pace of digitalization, the use of artificial intelligence in education, and the globalization of information processes, which radically transform traditional educational paradigms and question classical humanistic ideas about man, his freedom, and moral consciousness. An interdisciplinary approach to the consideration of posthumanism as a philosophical worldview is applied, within which anthropocentrism is deconstructed, and human, technological and environmental dimensions are integrated in education. The author analyses the main posthumanism concepts that directly influence the philosophy of education – deconstruction of anthropocentrism, expanded subjectivity, rethinking of ethics and technological mediation of knowledge. It is confirmed that during human interaction with algorithms, the traditional idea of autonomy is transformed and goes from sovereign to relational and distributed. The article examines how critical thinking changes under the influence of algorithmic information processes and proposes new didactic formats to develop the necessary competencies in the direct participants of the modernized educational process. Particular attention is paid to moral responsibility, which is positioned as an individual and collective phenomenon, the realization of which requires simultaneous ethical reflection, transparent algorithmic solutions and interaction of all participants in the learning environment. The philosophical and educational guidelines that can ensure a harmonious combination of technological development with the humanistic values of mankind are identified: ethical foresight, the principle of technological humanism, participatory, interdisciplinary and transparent processes. The author demonstrates the need to combine autonomy, critical thinking and moral responsibility with technological innovations in the context of posthumanism to ensure adequate training of subjects who would be fluent in the intricacies of information ecosystems, qualitatively use technologies useful for society, and preserve fundamental humanistic values as the basis for the development of modern civilization.

KEYWORDS

posthumanism, philosophy of education, autonomy, critical thinking, moral responsibility.

1. Вступ

В умовах безпрецедентного розвитку науково-технічного прогресу, спричиненого впливом штучного інтелекту, біотехнологій і цифрових комунікаційних платформ, сучасний освітній процес вимушено трансформується та стикається з викликами, пов'язаними із постгуманізмом. Маємо на увазі «світогляд, що заперечує незмінність людської природи та стверджує постійне вдосконалення (як власне і гуманізм, і неогуманізм), але, і у цьому є відмінність, – він наголошує на єдності, злитті людини з машиною, технологічними пристроями, тісному зв'язку між людським і нелюдським, їх інтеграції, коли людина “як міра всіх речей” зникає, втрачає своєрідність своєї особистості, а натомість постає як кіборг або ж розглядається як рівний серед усіх живих створінь природного і тваринного світу» [9, с. 80]. В такому контексті вкрай важливою стає розмова про філософію освіти, а разом із нею актуалізується потреба переосмислення її ролі у світі, де нормою є взаємодія людського, штучного і біологічно-модифікованого. Як переконує О. Базалук, у наш час «філософія освіти повинна не просто досліджувати процес освіти – вона сама повинна стати процесом, дією, запитуванням, спрямованим на повну реалізацію внутрішніх творчих потенціалів як окремої людської психіки, так і потенціалу певних мікро- і макросоціальних груп в цілому. Філософія освіти повинна набути активне начало, яке закладає нові світоглядні основи в підростаючі покоління, вивільняє внутрішні потенціали формування психіки, розбиває історично сформовані архетипи, але при цьому зберігає і передає від покоління до покоління історико-культурні цінності і традиції» [2, с. 14]. Навіть більше, «філософія освіти виходить за теоретичні та прогностичні рамки, і предметно намагається моделювати, впливати на формування людини і суспільства. Філософія освіти як процес не просто направлена на дослідження освіти, а через вплив на освітню політику, державну освітню модель, стимулюючи і мобілізуючи національну ідею, прописує світоглядні основи і формує в підростаючих поколіннях основні характеристики образу громадянина, учасника, конкретної макросоціальної організації (колективу, держави, нації, регіону), які випливають з її теоретичних напрацювань» [2, с. 14].

Саме тому вкрай важливо зберегти вже існуючі фундаментальні цінності людства, а щоб іти в ногу з часом, додати до них нові, для збереження «людськості» в тих умовах, коли технологічні інновації стирають межі розуму, тіла та досвіду. Йдеться про автономію особистості, її здатність критично мислити і нести моральну відповідальність за власні вчинки. Адже постгуманізм критично сприймає індивідуальну свободу вибору особи, прийняття рішень якої залежить від інтелектуальних систем, а критичне мислення – від здатності аналізувати людські аргументи, згенеровані штучним інтелектом дані та інформаційні патерни. Що ж стосується моральної відповідальності, то її межі сягають питань колективної відповідальності за наслідки впровадження інновацій, які можуть негативно впливати на звичні для всіх життєві уклади.

Поступовий перехід до нової постгуманістичної парадигми змінює діючі освітні системи та філософські погляди на них і на світ, інакше адаптуватися до нових технологічних умов, що вимагають глибокого переосмислення антропологічних та етичних категорій, буде неможливо. Актуальним вважаємо дослідження саме таких процесів, адже без відповідної реакції на них існує загроза зникнення людської ідентичності та формування морально не чутливого суспільства, не здатного до критичних рефлексій. А допустити цього ми просто не маємо права.

2. Огляд літературних джерел

Філософія освіти в добу постгуманізму однаково цікавить дослідників різних галузей – від філософів і культурологів до педагогів, етиків та соціологів. Р. Брайдотті, К. Гейл, Ф. Феррандо переосмислюють роль людини, акцентуючи увагу на її зв'язках з біологічними, технічними та екологічними вимірами буття. Адже, як переконує Н. Кобзей, «сучасний світ став коліскою антигуманістичних принципів. Людина відійшла на задній план, втратила контроль над природою і власним життям, стала заручником провідних технологічних винаходів. І якщо технічний процес XIX століття мав на меті полегшити людині життя, замінити ручну працю, створити комфортні умови для проживання, то теперішні інноваційні технології можуть спровокувати масове безробіття і навіть загибель людства. Сучасна особистість повністю поневолена технологіями. Вони ускладнили людське життя, «вивільнили» ті сили природи, які

раніше служили нам, а тепер не хочуть підкорятися, змусили жити в постійній напрузі і переживаннях» [4, с. 226]. Саме тому вітчизняні дослідники наголошують на важливості збереження духовно-моральних засад освіти та розглядають постгуманістичний підхід до неї через антропологічну (переосмислену природу людини, що живе у світі біотехнологій та ШІ), епістемологічну (передбачає зміну способів набуття та перевірки знань, коли людина взаємодіє з алгоритмами), етичну (розширення поля моральної відповідальності на технологічні системи та їхніх творців) та педагогічну (пошук нових методів формування автономної, критично мислячої та морально свідомої особистості) перспективи.

О. Ісакова та О. Баєва називають філософію освіти формою «філософської активності стосовно освіти» і наголошують, що «аналіз сучасної соціокультурної ситуації свідчить про те, що необхідна модернізація форм і методів освітньої діяльності та вироблення нових орієнтирів освіти. Головна ідея – створити модель освіти, засновану на нових поглядах на світ, на нових ціннісних орієнтаціях – відповідальності за загальнозначущі цінності, вільному ціннісному самовизначенні, толерантності, компетентності, освіченості, професійності, орієнтації на регульований світовий розвиток, уміння аналізувати соціокультурну ситуацію, бути ознайомленим у процесі освіти з новою картиною світу, і введенням в освітній процес принципу проблемної ситуації» [3, с. 252]. Автори навчального посібника «Філософія освіти: хрестоматія» систематизували й узагальнили дослідження в зазначеній галузі та адаптували їх під потреби Закладів вищої освіти [7]. В. Кремень переконує, що «немає жодної здібності душі людини, яка б не народжувалася, не зберігалася і не розвивалася б як її внутрішній суб'єктивний стан інакше, як у просторі зустрічі та взаємного спілкування. Цей простір і є простором теоретичної діяльності філософії освіти. З її позиції визначаються постулати фундаментальної теорії освітньої діяльності» [5, с. 314]. За В. Шевченком, «предмет філософії освіти – освіта – функціонує завжди в певному національному суспільстві й інтерпретується в аспекті домінуючих у національній культурі відношень до мудрості» [8]. Навіть більше, як переконує С. Майстренко, «філософія освіти є основою пізнавального процесу в освоєнні світу, в організації наукового знання про особистість, її світоглядні цінності, означення її місця, ролі в суспільстві. Визначення сучасного аксіологічного підґрунтя освіти в глобалізованому суспільстві ХХІ ст. та перспектив розвитку, зокрема щодо вирішення проблемних завдань, є одним із пріоритетних напрямів сучасного наукового пошуку, що потребує обґрунтування методологічних засад філософії сучасної освіти як нового рівня дослідження, пошуку засадничих основ гуманізації в індивідуалізованому сучасному особистісному просторі» [6, с. 265].

Попри очевидний науковий інтерес, сьогодні ще існує ціла низка питань, які вимагають уваги й негайного вирішення. Скажімо, як зберегти баланс між автономією прийняття рішень та алгоритмами, що на неї впливають; як сформулювати критичне мислення цифрового покоління; як розділити моральну відповідальність, коли межі суб'єктності між людиною і штучним агентом розмиті. Саме цим ми й займатимемося в межах запропонованого дослідження.

3. Постановка завдання

Метою статті є глибокий філософський аналіз викликів автономії, критичного мислення та моральної відповідальності в освіті доби постгуманізму та окреслення можливих напрямів їхнього збереження й розвитку. Реалізація поставленої мети передбачає вирішення цілої низки першочергових завдань, серед яких вважаємо за доцільне виділити основні:

1. З'ясувати зв'язок ключових концептів постгуманізму з філософією освіти.
2. Простежити трансформацію поняття «автономія» крізь призму взаємодії людини та ШІ.
3. Дослідити, як змінюється критичне мислення людини, якщо на нього впливають алгоритмізовані інформаційні процеси.
4. Поглянути на моральну відповідальність індивіда у постгуманістичній освітній парадигмі як індивідуальний та колективний феномен.
5. Запропонувати філософсько-освітні орієнтири для гармонізації технологічного розвитку та гуманістичних цінностей.

4. Методи та матеріали

Дослідження базується на комплексі загальнонаукових та спеціальних методів, серед яких першочерговим став філософсько-герменевтичний. З його допомогою інтегровано ключові поняття постгуманізму та визначено їх співвідношення з автономією, критичним мисленням і моральною відповідальністю в освіті. Порівняльно-аналітичний метод дозволив поєднати сучасні постгуманістичні підходи з поглядами на традиційну освіту. Системний аналіз виявив взаємозалежність технологічних змін, освітніх практик і ціннісних орієнтирів. Застосування інтердисциплінарного підходу, що поєднав зусилля філософії освіти, етики, культурології та футурології дозволило розкрити зазначену проблему з різних сторін.

5. Результати та обговорення

Філософський постгуманізм став результатом критичного переосмислення класичного гуманізму та наслідків науково-технічної революції зламу віків. І. Ушно та В. Олещенко зазначають, що «постгуманізм – це сучасна філософська течія, яка переосмислює місце людини в світі, зосереджуючись на виході за межі традиційного антропоцентризму. Його коріння лежать в гуманізмі, який від початку визначав людину як центр світобудови, наділену особливою моральною, раціональною та суб'єктивною роллю. Однак, із розвитком технологій, штучного інтелекту, біоінженерії та роботизації, постгуманізм пропонує переглянути роль людини, ставлячи питання про її межі, можливість виходу за межі біологічної форми існування та перетворення в більш гнучкі та технологічно вдосконалені форми буття. В центрі постгуманістичних дискусій стоять проблеми взаємодії людини з технологіями, питання суб'єктності, злиття біологічного з штучним, а також проблема відповідальності в новій постлюдській епосі. Постгуманізм кидає виклик фундаментальним уявленням про людську природу, включаючи те, що значить бути людиною у світі, де технології змінюють тіло і свідомість» [10, с. 169]. Його ключові концепти, що безпосередньо важливі для філософії освіти, такі:

1. Деконструкція антропоцентризму (постгуманізм сумнівається у винятковості людського досвіду, трактує людину учасником складної мережі живих і штучних істот, тому освітні програми та цілі вимагають перегляду, щоб врахувати взаємозалежність людського, навколишнього і технологічного середовища).

2. Розширена суб'єктність (до навчального процесу дедалі частіше застосовують потужності інтелектуальних алгоритмів, цифрових платформ, автоматизованих систем збору та аналізу даних, які, з одного боку, допомагають, а з іншого – створюють ризики втратити особисту ініціативу та здатність до критичної самостійності).

3. Технологічне посередництво знання (епістемологія освіти залежить від технологій: взаємодіючи з технічними системами, людина структурує і передає знання, а ефективність навчального процесу залежить від навичок критично оцінювати достовірність та етичну коректність інформації, яку продукує ШІ).

4. Переосмислення засад етики та відповідальності (постгуманістичними моральними агентами, поряд з людьми, мають стати штучні інтелекти, біоінженерні форми життя та екосистеми, а сучасній освіті необхідно навчитися формувати здатність до моральної рефлексії в тих ситуаціях, де межі відповідальності розмиті).

5. Інтеграція екологічного та технологічного вимірів (постгуманізм наголошує на взаємопроникненні природи й технології, що у галузі філософії освіти стимулює розробку міждисциплінарних курсів, у яких технічна грамотність поєднується з екологічною свідомістю).

Як бачимо, постгуманізм вимагає нового погляду на традиційні підходи в філософії освіти та інтеграції нових концептів, щоб оновити освітній зміст, перебудувати цілі, методи і ціннісні орієнтири навчального процесу, що перебуває в умовах багатовимірної суб'єктивності, технологічного посередництва знань і етико-екологічної взаємозалежності. Зокрема, трансформує традиційні уявлення про «автономність» людини як здатність самостійно формулювати цілі та обирати раціональні рішення. Індивідуальний «суверенітет» коригується:

1. Реляційною автономією (на самовизначення людини впливають соціально-технічні відносини, інфраструктурні платформи та інтерфейси тощо, що часто мотивують чи «підштовхують» вибір дизайном чи політикою використання даних).

2. Розподіленою автономією (у взаємозв'язку «людина-штучна система-інституція» рішення приймається за конвеєром, де індивідуальні судження особистості залежать від підказок, ранжування і алгоритмічних прогнозів.

Таким чином, поняття автономії у постгуманістичній освіті стає дано центричним. З позитивної точки зору, воно розширює можливість рефлексивного контролю над власним розвитком, з негативної – створює алгоритмічний патерналізм, коли альтернативний простір обмежується прихованим керуванням. Для того щоб уникнути редукування автономії та не обмежувати його «використанням підказок», необхідно проводити метакогнітивну регуляцію – визначати цілі, моніторити стратегії, оцінювати якість порад від ШІ; піднімати алгоритмічну грамотність – володіти знанням про моделі, вхідні дані, метрики, похибки, упередження та межі узагальнень; розвивати епістемічну смиренність і критичне мислення – піддавати сумніву рекомендації, перехресним методом перевіряти джерела тощо; плекати етичну відповідальність, за якою неможливо звинувачувати у невдачі того, чиєю порадою ти скористався, адже автономія – це процес, коли наслідки стосуються розробників та інституцій, що послуговуються інноваціями.

Постгуманістична автономія не передбачає відмову від технологій, а визначається здатністю керувати власною залежністю від них. За людиною залишається право формулювати мету, сенс і відповідальність за дії. Необхідно, щоб освіта культивувала цю здатність, поєднуючи метакогнітивні практики, алгоритмічну грамотність, прозорість інституційних правил та етичного врядування.

Нових вимірів набуває й критичне мислення в умовах алгоритмізації інформаційних процесів. Якщо раніше воно стосувалося вміння формувати та оцінювати аргументи, виявляти хибну логіку та розрізняти факти й судження, то у середовищі циркуляції знань крізь призму рекомендаційних систем, цього виявилось недостатньо. Глобальною вимогою стає алгоритмічна критичність, коли необхідно аналізувати способи відбору, структуризації та номінації інформації, що впливає на формування висновків ще до того, як вони проходять раціональну оцінку. Ми цілковито розуміємо алгоритм роботи інформаційних систем. Насамперед вони вже без нас здійснюють приховані «передвибори» і, фактично, нав'язують нам думку, що ми маємо дивитися, як інтерпретувати побачене і якої ваги йому надавати. Потрібно чітко розуміти, якими мають бути наші наступні кроки, щоб уникнути «не нашого» вибору:

- Аудит джерела (контроль стрічки/пошуку; усвідомлення, які метрики залучаються до оптимізації – кліки, утримання, студентська «успішність».
- Аналіз критеріїв релевантності (має бути розуміння чому одна інформація стає топовою, а інша – відсікається).
- Виявлення дефолтів (пошук параметрів, які передбачають увімкнення «за замовчуванням», маємо на увазі автозаповнення, автооцінювання, автонавігацію і їх вплив на інтерпретацію проблеми.

Найголовніше, щоб критично мисляча особа збільшувала кількість протоколів перевірки: вимагала більше посилань, застосовувала перехресну валідацію хоча б у двох незалежних джерелах, тестувала відтворюваність числових даних тощо.

Якщо дотримуватися таких не надто складних правил, можна сформувати так звану «алгоритмічну критичність», показниками якої є:

- вміння знаходити імпліцитні припущення у висновках алгоритмів;
- навички проєктованої перевірки (валідаційний план, межі застосування);
- прозоре цитування роботи штучного інтелекту в дослідженні;
- відкрита ревізованість, коли наявність нових даних змінює ставлення до вже отриманої інформації тощо.

Саме тому критичне мислення у теперішньому часі розширює свої повноваження і вже аналізує не лише аргументи, а й інфраструктуру. У його центрі – логіко-епістемічні уміння, що поєднуються з алгоритмічною грамотністю, етичною рефлексією та інституційними практиками прозорості. З їх допомогою сучасна освіта навчатиме, що «розумні» підказки не треба бездумно споживати, а краще керувати умовами за яких вони виникають і застосовуються.

Що ж стосується моральної відповідальності у постгуманістичній парадигмі освіти, то вона сприймається як багатовимірне явище, здатне вийти за межі традиції. Нагадаємо, що класики гуманізму говорили виключно про особисту відповідальність як усвідомленість наслідків власних рішень і діл. В цифровізованому ж світі вона перетворилася на розподілений,

колективний і мережевий феномен. Іншими словами, рівень моральної відповідальності індивіда залежить від власної етичної рефлексії та від ролі технологій у прийнятті його рішень. Якщо викладач або студент щось вирішив, то неодмінно має рахуватися з впливом алгоритмічних і рекомендаційних систем та автоматизованих інструментів, розуміючи, що сліпе слідування за їхніми підказками не звільняє його від моральних обов'язків. Навіть більше у постгуманістичному просторі всі учасники освітнього процесу (розробники технологій, освітні інституції, викладачі, студенти, соціальні спільноти) розділяють колективну моральну відповідальність, яка вже не може бути лише чиеюсь. Постгуманістична парадигма освіти визначає моральну відповідальність як синтез індивідуальної та колективної етики, яка передбачає взаємодію людського та штучного. Вона ґрунтується на глибокій етичній рефлексії, здатності координувати дії між суб'єктами, прозорості алгоритмічних рішень та залученні зацікавлених сторін виробляти правила використання інноваційних технологій в освіті. Констатуємо, що саме такі умови забезпечать сприятливий розвиток індивіда й суспільства в умовах технологічного прогресу зі збереженням фундаментальних цінностей гуманізму, повному розширених у постгуманістичному вимірі.

6. Висновки

Досягти гармонії між технологічним розвитком і традиційними для гуманізму цінностями можливо лише за умови цілісного філософсько-освітнього бачення, поєданого з етичною чутливістю, критичним мисленням, міждисциплінарністю та активною участю спільноти у визначенні напрямів науково-технічного прогресу. Лише змодельована таким чином сучасна освіта забезпечить зміцнення людяності, соціальну злагоду і глобальну відповідальність у світі, де поки що технології є способом посилення контролю за інформацією та засобом досягнення комерційної вигоди.

У добу постгуманізму важливо, щоб людина залишалася автономною, навчилася співіснувати з інтелектуальними машинами, алгоритмами та біотехнологіями й, головне, не втрачала здатності самостійно мислити та обирати. Освіта – це простір, де можна не лише опанувувати технології, а й навчитися тримати із ними критичну дистанцію, вираховувати потенційні ризики та наслідки роботи із ними.

Саме філософія освіти має створити концептуальний фундамент такого підходу, інтегруючи ідеали гуманізму із викликами інноваційних відкриттів. Її орієнтованість має стосуватися індивідуальної та колективної відповідальності у глобальному масштабі. А основні завдання полягати у продукуванні знань і підготовці фахівців у форматі критичного, етичного та відповідального мислення. Лише збережеться ідентичність людства у добу постгуманізму, а досягнення сучасної науки стануть благом для нас і для майбутніх поколінь.

References

1. Andrushchenko, V., & Peredborska, I. (Eds). (2009). *Filosofiiia osvity* [Philosophy of Education]. Kyiv : Vydavnytstvo NPU imeni M. P. Drahomanova (in Ukrainian)
2. Bazaluk, O. (2015). Postmodernizm: filosofiiia osvity [Postmodernism: philosophy of education]. *Future Human*, 2(5), 9–22. <https://www.fhijournal.org/wp-content/uploads/2015/07/2-5-2015-01-bazaluk.pdf> (in Ukrainian)
3. Isakova, O., & Baieva, O. (2022). Problemy filosofii osvity [Problems of philosophy of education]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, 2(47), 250–255. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/47-2-39> (in Ukrainian)
4. Kobzei, N. (2023). Kryza humanistychnykh idealiv KhKh stolittia [The crisis of humanistic ideals of the twentieth century]. In *The XXIV International Scientific and Practical Conference "Current scientific opinions on the development of current education"*, June 19–21, Milan, (pp. 106–108). <https://eu-conf.com/wp-content/uploads/2023/05/Current-scientific-opinions-on-the-development-of-current-education.pdf> (in Ukrainian)
5. Kremen, V. (2009). *Filosofiiia liudynotsentryzmu v stratehiiahk osvithnoho prostoru* [Philosophy of human-centeredness in educational space strategies]. Kyiv: Pedahohichna dumka (in Ukrainian)
6. Maistrenko, S. (2019). Filosofiiia osvity u suchasnomu filofsosko-osvithnomu dyskursi [The philosophy of education in contemporary philosophical and educational discourse]. *Naukovi zapysky Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*, (30), 265–268 <http://www.sci-notes.mgu.od.ua/archive/v30/68.pdf> (in Ukrainian)

7. Ohnjeviuk, V. O., & Kuzmenko, O. M. (Eds.). (2014). *Filosofia osvity: khrestomatiia* [Philosophy of education: A textbook anthology]. Kyiv: Kyivskyi universytet imeni Borysa Hrinchenka. https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/11152/1/O_Kuzmenko_FO_NDL0.pdf (in Ukrainian)
8. Shevchenko, V. (2005). *Filosofia osvity: problemy samovyznachennia* [Philosophy of Education: Problems of Self-Determination]. *Filosofia osvity*, (1), 18–29. <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/2400> (in Ukrainian)
9. Sukhomlynska, O. (2024). Vid humanizmu do neohumanizmu, posthumanizmu ta transhumanizmu: pedahohichne prochyttannia [From humanism to neohumanism, posthumanism and transhumanism: a pedagogical reading]. *Filosofia osvity – Philosophy of Education*, 30(1), 75–89. <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2024-30-1-5> (in Ukrainian)
10. Ushno, M., & Oleshchenko, V. (2025). Etyka posthumanizmu: svoboda osobystosti v epokhu tekhnolohichnoho determinizmu [The ethics of post-humanism: personal freedom in the age of technological determinism]. *Aktualni problemy filosofii ta sotsiologii*, (52), 167–173. <https://doi.org/10.32782/apfs.v052.2024.27> (in Ukrainian)